

KUR'ANCILIK EKOLÜ'NÜN TÜRKİYE TARİHİNE MÜTEVÂZİ BİR KATKI:
KALEM DERGİSİ ÖRNEĞİ

*A LITTLE CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE
QUR'ANIYYÛN SCHOOL IN TURKEY: EXAMPLE OF KALEM
JOURNAL*

Ahmet YAZICI

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Assist. Prof., Trabzon University Faculty of Theology

E-posta: ahmethamzat@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9439-1115

DOI: 10.47425/siirtilahiyat.792083

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 08.09.2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15.12.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık 2020

Atf / Citation: Yazıcı, Ahmet. Kur'ancılık Ekolü'nün Türkiye Tarihine Mütevâzi Bir Katkı: Kalem Dergisi Örneği. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7/2 (Aralık/2020), s. 533-554

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/siirtilahiyat> mail: sifdergisi@gmail.com

Öz

Kur'ancılık ekolü, menşei hakkında farklı görüşler olmakla birlikte modern dönemde ortaya çıkmış bir harekettir. Dini olan her konuda Kur'an'ı Kerim'i öne çıkaran ekol, sünnete, mezheplere ve gelenek olarak isimlendirilen dini müktesebata mesafeli yaklaşmaktadır. Özünde metin merkezci olan ekol, her şeyi Kur'an'dan çıkarmaya tevessül etmekte ve bu bağlamda te'vil kapısını sonuna kadar açmaktadır. Yakın tarihlerde Hint Alt Kıtası ve Mısır'da ortaya çıkan ekol, zamanla İslâm âleminin farklı coğrafyalarında taraftar bulmuş, farklı çevreler tarafından farklı tonlarda seslendirilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ülkemizin de gündemine giren bu ekol gerek sivil gerek akademik camiadan farklı tonlarda karşılık bulmuştur. Özellikle seksenli yıllarda birçok dergi tarafından dile getirilen bu ekolün savunulduğu dergilerden biri de yayım hayatı iki yıl gibi kısa bir süre devam eden Kalem Dergisi'dir. İşte bu çalışma, iki binli yıllardan sonra ciddi manada ülkemizin gündemini meşgul eden bu ekolün Türkiye tarihinde önemli bir yer tutan Kalem Dergisi'ni tanıtmayı ve dergide savunulan görüşleri tahlil etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kavramlar:

Tefsir, Kur'ancılık, Sünnet, Gelenek, Kalem Dergisi.

Abstract

The Qur'anî School is a modern approach. However, there are some conflicts about its origin. This school, which regards the Qur'an as the first source, distants itself from the Sunnah, Islamic schools and the traditional sects. The text-centered school, says that the Qur'an covers everything and opens hereby ways to use ta'wil. The school, -first emerged in the Indian Subcontinent and Egypt in the last century-, found supporters in the Islamic world, and was voiced in different tones by various circles. The school, emerged in our country too, in the second half of the 20th century, found its response in different tones from both; civilian and academic community. Especially in the eighties, was the school advocated by many journals. One of these journals; Kalem Journal, whose publication life continued for a short period of only two years. Therefore, this study aims to analyze this school -found in our country in the 20th century-. It also aims to introduce the Kalem Journal which occupies an important role in the history of Turkey and analyze its views.

Keywords:

Tafsir, Qur'aniyyûn, Sunnah, Tradition, Kalem Magazine

Giriş

19. yüzyıl İslâm toplumları için talihsiz bir zaman dilimidir ve müslümanlar bu yüzyılda büyük bir medeniyet krizi yaşamışlardır. Daha önceden fethedilip İslâm beldesi haline gelen birçok bölge Batılılar tarafından işgal edilmiş, bu durum hâkim konuma almış İslâm toplumları için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. Halen devam ettiğini söyleyebileceğimiz bu süreç gerek âlim gerek aydın kesimlerde birçok siyasî ve fikrî cereyanın¹ ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Çalışma konumuz Kur'âniyyûn/Kur'ancılık² ekolü de on dokuzuncu asrın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve kurtuluşun yeniden Kur'an'a dönüşle mümkün olduğunu, bunun yolunun da Kur'an'ı hayatın merkezine koyarak ve Kur'an'ın onaylamadığı hiçbir şeyi kabul etmeyerek gerçekleşeceğini savunmuştur.

Kur'âniyyûn ekolünün ortaya çıkıp şekillenmesinde en büyük rol Seyyid Ahmed Han'a (ö. 1898) aittir.³ O, batı aklının etkisinde kalmış, bu sebeple İslâm'ı rasyonalize etme çabası içine girmiştir. Naturalist bir yaklaşımla mucizeleri reddeden Ahmed Han, geleneği reddederek modern ilimlerle uzlaşan bir söylem ortaya konulmasının zaruretini savunmuş, son aşamada Hindistan'ın da Luther gibi bir reformiste ihtiyacı olduğunu⁴ öne

¹ Ehl-i Kur'an, Ehl-i Hadis, Selefilik, Turancılık, İslâmcılık, Osmanlıcılık, Hindistan'da kurulan Hilâfet hareketi, Müslim Lig, Cemaat-i İslâmî ve Milli Görüş hareketi bu noktada akla gelen oluşumlardır.

² Kur'ancılık ekolünün tesmiyesi bağlamında bazı farklılıklar mevcuttur. Örneğin Hint Alt Kıtası ve Mısır'da Kur'âniyyûn ve Ehlü'l-Kur'an isimleri ön plana çıkarken, ülkemizde Kur'ancılık, Meâlcilik, Kur'an İslâmı, Kur'an'a dönüş, Kur'an bize yeter, indirilen din-uydurulan din vb. tabirler daha fazla kullanılmaktadır. Söz konusu kavramın ülkemizdeki kullanımları hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Ercan Şen, "1980 Sonrası Dergilerde 'Kur'ancılık' ve 'Mealcilik' Tartışmaları", *Bir Başka Hayata Karşı: 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler*, ed. Lütfi Sunar (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 3/259-278.

³ Mazharuddin Sıddîkî, *İslam Dünyasında Modernist Düşünce*, çev. Murat Fırat-Göksel Korkmaz (İstanbul: Dergah Yayınları, 1990), 89.

⁴ Kur'âniyyûn ekolünün bir bakıma slogan haline getirdiği "Kur'an'a dönüş, öze dönüş, sadece Kur'an" tabirleriyle, dini amelden soyutlayan ve Batı sekülarizminin yolunu açan Protestanlık mezhebinin mottosu "sola scriptura/yalnız kutsal kitap ve "ad fontes/kaynaklara doğru" ifadelerinin benzerliği calibi dikkattir. Diğer taraftan Mısırlı Kur'ancuların ana referansı Muhammed Abdub da Protestanlık hareketinin öncüsü Luther'i "muslih" hareketin bizzat kendisini de "ıslah" kavramıyla tavsif etmiştir. (Muhammed İmâre (ed.), *el-A'mali'l-kamile li-İmam eş-Şeyh Muhammed Abdub* (Beyrut-Kahire: Daru'ş-Şurûk, 1993), 3/292-293.

sürmüştür.⁵ Onun görüşleri, vefatından kısa bir süre sonra ekolün diğer bir kurucu şahsiyeti Abdullah Çekrâlevî (ö. 1914) tarafından “*Eblü’z-Zikr ve’l-Kur’ân*” ismiyle kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur.⁶ Ekol mensupları, Kur’ânî, hadis inkârcılığından dolayı münkirîn-i hadîs, Abdullah Çekrâlevî’den dolayı Çekrâlevî, Ahmed Han’ın tabiatçı görüşlerine istinaden neyçirî/tabiatçı ve sonraki kuşakta ekolün önemli ismi Gulam Ahmed Pervîze (ö. 1985) nispetle Pervîzî adlarıyla anılmıştır.⁷

On dokuzuncu asrın ikinci yarısında ortaya çıkan ve yirminci asır boyunca Hint Alt Kıtası’nda etkili olan ekol, yine benzer tarihlerde Mısır’da⁸ ve Suriye’de⁹ farklı kişiler tarafından dile getirilmiştir. Ancak kendi içerisinde bir bütünlük arz etmeyen ekol, bünyesinde sünnet anlayışından muamelata kadar birçok konuda farklılıklar barındırmaktadır.¹⁰

Kur’ancılık söyleminin günümüz Arap dünyasındaki en etkili ismi Ahmed Subhî Mansur’dur.¹¹ Aslen Mısırlı olup Amerika’ya yerleşen Ahmed

⁵ Mustafa Öz, “Seyyid Ahmed Han”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989).

⁶ Kur’ancuların sünnet inkârcılığı, erken dönem İslâm tarihinde ortaya çıkan Hâriciler ve Mu’tezililerin sünnete yaklaşımlarıyla kısmen benzerlikler içerse de bu konuda yapılan araştırmalar, Hâriciler ve Mu’tezililerin sünnet anlayışlarıyla, Kur’ancuların sünnet yaklaşımlarının farklı olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili çalışmalar için bk: Musa Carullah Bigiyef, *Kur’an ve Sünnet İlişkinine Farklı Bir Yaklaşım: Kitabûs-Sünne*. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009), 4; M. Hayri Kırbaoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet: Eleştirel Bir Yaklaşım* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 117-147; Hüseyin Hansu, *Mutezile ve Hadis* (Ankara: Otto, 2018), 105-165.

⁷ Birışık Abdülhamit, *Hind Altıktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2019), 299.

⁸ Kur’ancılık ekolünün Mısırlı temsilcileri arasında şu isimleri saymak mümkündür: Muhammed Tefkî Sıdkî (ö. 1920), Muhammed Ebû Zeyd (ö. 1930), Ferit Vecdi (ö. 1954), Ali Abdurrâzık (ö. 1966), Mahmûd Ebu Reyze (ö. 1970), Reşad Halife (ö. 1990), Ahmed Subhî Mansûr, Cemal el-Benna. Bu şahıslar hakkında detaylı bilgi için bk: Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar* (Klasik Yayınları, 2019), 219-224; Cemal b. Muhammed b. Ahmed Hâcîr, *el-Kur’âniyyüne’l-‘Arab ve mevâkıfuhum mine’t-tefsîr: dirâse nakdiyye*. (Cidde: Dâru’t-Tefsîr, 2015), 958 s./99-124.

⁹ Kur’ancılık ekolünün Suriyeli temsilcileri arasında şu isimleri saymak mümkündür: Muhammed Şehrûr, Niyazi İzzeddîn, Adnan Rufâ’î, Sâmîr İslâmbûlî, Ali Mansur Keyâlî. Bu şahıslar hakkında detaylı bilgi için bk: Hâcîr, *el-Kur’âniyyüne’l-‘Arab ve mevâkıfuhum mine’t-tefsîr: dirâse nakdiyye*., 958 s./125-134.

¹⁰ Örneğin Kur’ancılık ekolünün namaz ibadeti hakkındaki görüşleri için bk: Ahmet Yazıcı, “Kur’ancılık Ekolü ve Namaz”, *İslami İlimler Dergisi* 15/2 (09 Kasım 2020), 317-355.

¹¹ Aşırı görüşlerinden dolayı 1985 yılında Ezher Üniversitesi’ndeki görevinden ayrılmak zorunda kalan Ahmed Subhî Mansur, yargıya intikal eden bazı söylemleri sebebiyle birkaç kez tutukluluk süreci yaşamıştır. 1990’lı yıllarda bir dönem siyasete de atılan Subhî Mansur, hâlihazırda

Subhî Mansur, yazdığı eserler ve yönetimindeki “*ahl-alquran.com*” isimli site ile bu hareketin liderliğini yapmaktadır. Kaynak olarak sadece Kur’an’ı kabul eden Mansur, sünnet başta olmak üzere diğer kaynakları reddetmektedir.¹²

Kur’ancılık ekolünün iki asra yaklaşan mazisine ve önemli temsilcilerine dair yaptığımız bu muhtasar bilgilendirmeden sonra, şimdi de ekolün ülkemizdeki yansımalarına temas etmek istiyoruz.

1. Türkiye’de Kur’ancılık Ekolü

Osmanlı’nın yirminci yüzyılın başlarında tarih sahnesinden çekilmesi ve yerine kurulan yeni devletin yönünü Batı’ya çevirmesi, İslâmî düşüncenin gelişimi açısından durgun bir dönem yaşanmasına sebep olmuştur. Ancak 50’li yıllarda değişen konjonktür, İslâmî düşüncenin önünü açmış, bu bağlamda İslâmî cenahta ciddi bir hareketlenme olmuştur. 70’li yıllarda gelişme gösteren bu hareketlilik özellikle 80’li yıllarda gazete, dergi, telif, tercüme vb. neşriyatın her alanda zirveye çıktığı bir dönem yaşanmasına sebep olmuştur.

80’li yıllarda yayım hayatına giren Kelime, Aylık, Kalem ve İktibas gibi dindar kesime hitap eden dergiler, -akademik camia dışında- Kur’ancılık/Meâlcilik ekolünün ilk dile getirildiği mecralar olmuştur. Dolayısıyla “*Meâlciler*” olarak da isimlendirilen bu teşekkülü Kur’ancuların Türkiye’deki -sivil platformda- ilk temsilcileri kabul etmek mümkündür. Bu sebeple bu dergilerin gündemlerini takip etmek, Türkiye’deki Kur’ancılık ekolünün seyrini ve mahiyetini anlamaya katkı sağlayacaktır. Söz konusu dergilerin yazar kadrolarına göz attığımızda ise, içlerinde İslâmî ilimlerde ihtisası olanlar olmakla birlikte, özellikle Sosyoloji gibi farklı ilim dallarında da behresi olanların var olduğunu görmekteyiz. Kur’an’ı Kerim’in dinde tek kaynak olduğu, Kur’an’ın her şeyi içerdiği, Kur’an İslâm’ına dönülmesi gerektiği, Kur’an’ın açık ve anlaşılır bir kitap olduğu, Kur’an’ı anlamak için meâl okumak gerektiği, Kur’an’ı anlayabilmek için dini ilimlerde uzman olmak gerekmediği, İslâmî geleneğin Kur’an’ı anlamaya engel olduğu gibi

Amerika’da yaşamaktadır. (Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 221.)

¹² Söz konusu görüşleri için bk: Ahmed Subhî Mansûr, *el-Kur’ân ve kefâ masdaran li’t-teşri’ il-İslâmî*. (Beirut: Müessesetü’l-İntişârî’l-‘Arabi, 2005).

söylemlerin sık sık dile getirildiği bu dergilerin, kesin olarak tespit edilememekle birlikte meâl sayısının üç yüzleri aştığı ülkemizde ciddi anlamda etkili olduğunu söylemek mümkündür.¹³

Kur’ancı söylem, yine aynı dönemlerde Hüseyin Atay, Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk (ö. 2016) gibi ülkemiz ilahiyatının ünlü simaları tarafından da dile getirilmiş ve akademik çevrelerde de tartışılmıştır.

Kur’ancılık ekolünün ülkemizde zirve yaptığı dönem, iki binli yıllar ve sonrasına tekabül etmektedir. Gerek akademik camiadan gerek sivil platformlardan birçok vakıf/dernek veya kişi tarafından dile getirilen bu söylem, haberleşme ve iletişim vasıtalarının gelişmesiyle daha geniş kitlelere ulaşma imkânı bulmuştur. Bu söylemi savunanlar içerisinde İslâmî gelenekten gelen Abdülaziz Bayındır, Mustafa İslamoğlu ve Bayraktar Bayraklı’nın yanı sıra bu gelenek dışından gelen Edip Yüksel, Ferec Hüdür, Muhammed Nur Doğan, Hakkı Yılmaz, İhsan Eliaçık, Caner Taslaman ve Emre Dorman gibi kimseler de bulunmaktadır.

Kur’ancı söylemin ülkemizdeki serencamına dair aktardığımız bu kısa malumattan sonra bu ekolün savunulduğu dergilerden biri olan Kalem Dergisi’ni tahlil etmek istiyoruz.¹⁴ Bu tercihimizin sebebi, 1988-89 yıllarında yayımlanan bu derginin, yayım ömrü açısından kısa olmasına rağmen Kur’ancı/Meâlcî düşünce dünyasını yansıtmaya açısından iddialı bir konumda olmasıdır. Diğerlerinin aksine telif ağırlıklı bir dergi olan Kalem, Kur’an merkezli bir düşünce ve kimlik oluşturma hedefine yönelik yazılar açısından zengin bir içerik barındırmaktadır. Dergi, toplumun din anlayışını, dine bakışını ve dini kaynaklara yaklaşımını eleştirerek Kur’an merkezli bir toplum inşa etme hedefiyle yola çıkmış, fakat bunu gerçekleştirilmeden yayım hayatına son vermiştir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla konusu bizzat Kalem Dergisi olan müstakil bir çalışma yoktur. Ancak Mustafa Öztürk tarafından kaleme alınan “İslami Köktencililiğin Bir Tezahürü: Mealcilik” isimli makale,¹⁵ Kalem

¹³ Söz konusu dergiler hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Şen, “1980 Sonrası Dergilerde ‘Kur’ancılık’ ve ‘Mealcilik’ Tartışmaları”.

¹⁴ Derginin bütün sayılarına ulaşmak için bk: <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/189/kalem> (erişim tarihi: 05.09.2020.)

¹⁵ Mustafa Öztürk, “İslami Köktencililiğin Bir Tezahürü: Mealcilik”, *İslamiyat Dergisi* 10/1

Dergisi'nden yaptığı alıntılarla Meâlcilik akımını eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır. Ancak ilgili makalenin bizzat derginin yayın yönetmenliğini yapan Mehmet Yaşar Soyalan tarafından birçok noktada sübjektif/indi olmakla eleştirilmesi¹⁶ -ki bunların bir kısmına biz de katılmaktayız- bizi özel olarak Kalem Dergisi'ni ele alan böyle bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Diğer taraftan Ercan Şen tarafından kaleme alınan “1980 Sonrası Dergilerde ‘Kur’ancılık’ ve ‘Meâlcilik’ Tartışmaları” isimli makale¹⁷ de “İktibas”, “Kalem” ve “Kur’âni Hayat” dergileri bağlamında konuya değinmiş, fakat bizim ele aldığımız şekilde detaya girmemiştir. Dolayısıyla bizim bu çalışmamız kendi zamanında amatör bir çaba olarak bir misyonun temsilciliğini yapmış ve mazide kalmış bir dergiye kâfi derecede tanıtmayı ve yazarlarının düşünce dünyasını yansıtmayı hedeflemektedir.

2. Kalem Dergisi'nin Tarihçesi

1988 yılı ocak ayında yayım hayatına başlayan aylık düşünce ve kültür dergisi Kalem'in sahipliğini Hüseyin Çöloğlu, yazı işleri müdürlüğünü Kemal Madenoğlu, yayın yönetmenliğini Mehmet Y. Soyalan yapmıştır. Birinci yayın dönemi olarak isimlendirilen ilk senesinde iki tanesi birleşik (10-11) olmak üzere toplam on iki sayı (11 cilt) çıkmıştır. Derginin dokuzuncu sayısından itibaren yazı işleri müdürlüğü görevini Furkan Lütfi Altınsu üstlenmiştir.

Derginin ikinci yayın dönemi olarak adlandırılan ikinci yılında sahibi ve yazı işleri müdürü Furkan Lütfi Altınsu, yayın yönetmeni ise yine Mehmet Y. Soyalan olmuştur. İkinci yayın döneminde istikrarlı bir şekilde çıkamayan Kalem Dergisi, üçü birleşik (12-13, 14-15, 16-17) sonuncusu da altı sayının birleşmesiyle (19-24) dört cilt olarak yayınlanmıştır.

25 farklı yazar tarafından toplamda 15 cilt 24 sayı olarak yayımlanan Kalem Dergisi, altı sayının birleşik çıktığı son cildi ile yayım hayatına son vermiştir. Son cildin arka kapağında kalem imzasıyla yayımlanan ve “Bir Değerlendirme” başlığını taşıyan yazıyla yayım hayatına veda edişin gerekçelerine

(2007), 117-138.

¹⁶ Mehmet Yaşar Soyalan, “Meâlcilik’ Tartışmalarına Katkı veya Geç Kalmış Bir Cevap”, *Söz ve Adalet* 8-9 (2008), 96-112.

¹⁷ Şen, “1980 Sonrası Dergilerde ‘Kur’ancılık’ ve ‘Mealcilik’ Tartışmaları”, 3/259-278.

temas edilmiştir. Söz konusu yazıda bazı maddi sıkıntılar yaşandığından bahsedilmiş ancak derginin yayım hayatına son vermesinin maddi sıkıntılar veya yazı sıkıntısı dolayısıyla olmadığı ifade edilerek, asıl sebebin sahiplenilmemek ve gerekli ilgiyi görememek olduğu net bir biçimde vurgulanmıştır. Dergi'nin asla çizgisinden taviz vermediğinin altının çizildiği bu yazıda, söyleyecek sözü ve bu sözleri söyleyecek gücü olduğu zaman yine çıkacağı üçüncü yayım döneminde buluşmak temenni edilerek veda edilmiştir.¹⁸

3. Kalem Dergisi'nin Genel Özellikleri ve Yazar Kadrosu

İslâmî içerikli dergilerin sayısının hızla arttığı bir zaman diliminde yayım hayatına atılan Kalem Dergisi'ni, -Hindistan ve Mısır gibi uç örneklerinden belli ölçüde ayrılrsa da- temel umdeler itibarıyla Kur'ancılık ekolü içerisinde değerlendirmek mümkündür. Diğer örneklerinde olduğu gibi Kur'an'ı temel kaynak kabul eden dergi, sünnete, mezheplere ve gelenek olarak isimlendirilen tarihi müktesebata mesafeli yaklaşmaktadır. Toplumun dini açıdan bilgisiz ve karmaşa içerisinde olduğunu ileri süren dergi, toplumda Kur'an merkezli bir din anlayışı oluşturma, Kur'ânî bir bakış ve kavrayış yerleştirme amacıyla hareket etmiş ve yayım hayatı boyunca bu hedefinde ısrarcı olmuştur. Nitekim zikrettiğimiz bu hususlar, derginin ilk sayısında, niçin yeni bir derginin gerekli olduğu sadedinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ümmetin geneli dini bir karmaşa içindedir. İslâm'ı nereden ve nasıl öğreneceklerini bilememektedir. Bu kişilerin İslâm hakkındaki bilgileri ya kalıtım yoluyla gelmekte veya kulaktan dolma ya da en fazla bir ilmihal kitabına dayanmaktadır. Kimi kurum, kitap, nesne ve kişilerin Kur'an'la insanlar arasına girmeleri ve onların Kitab'a ulaşmalarına engel olmaları yüzünden, dinin kaynağı (Kur'an) hakkında bilgisizlik sürüp gitmektedir... Müslümanların dinlerini doğru öğrenmeleri ve Kitab'ın öğretisine uygun bir şahsiyet kazanabilmeleri için yeniden Kur'an'a çağrılmaları ve yaşamı anlamlandırmada Kur'ânî bakış açısının ve Kur'ânî kavrayış biçiminin yeniden gündeme getirilmesi gerek-

¹⁸ Kalem Dergisi, “Bir Değerlendirme”, *Kalem Dergisi* 18-24 (1989), 24.

tedir... İşte kalem Rabbimizin doğrularını bir dergi kapasitesinin elverdiği ölçüde ön plana çıkarma ve söyleme gayreti içinde olacaktır inşallah.”¹⁹

Kendi ifadesiyle, Kur'an'ı gündeme getirmeyi temel amaç edinen dergi, sayfalarının büyük bölümünü buna ayırmış, gereksiz polemik ve tartışmalardan uzak kalmaya çalışmıştır. Akademik çalışmaların ağırlıklı olduğu bir dergi hedeflenmemiş ve öncelik Kur'an çalışmalarına verildiği için sanat yazılarına da yer verilmemiştir.²⁰ Aynı şekilde fûru meselelere de girilmeye çalışılmıştır.

Ankara merkezli olarak yayımlanan derginin yazar kadrosu başta yayın yönetmeni Mehmet Yaşar Soyalan (19)²¹ olmak üzere birçoğu yayın danışmanları listesinde yer alan Süleyman Kalkan (11), Ömer Çaha (9), Mehmet A. Ersin (7), Ramazan Yelken (6), Mustafa Demir (6), Furkan Lutfi Altınsu (5), Mehmet Ali Baltaş (5), Düccane Cündioğlu (5), İlhan Kaya (5), Cengiz Duman (4), Şeref Çavdar (3), Hüseyin Avni Metin (3), Eyüp Köktaş (2), Kemal Madenoğlu (1) vb. kişilerden oluşmaktadır. Derginin yazar kadrosunun önemli bir kısmı, üniversite tahsillerini Ankara'da tamamlayan genç bir ekipten oluşmaktadır.

Aylık üç bin adet ve on altı sayfa olarak basılan dergi, her sayının ikinci sayfasında “Kalem'den” başlığıyla bir hal muhasebesi yapıyor ve okuyuculardan gelen olumlu olumsuz eleştirileri yayınlıyordu. Yayımlı hayatı iki yıl gibi kısa bir süre devam eden Kalem Dergisi muhatap kitlesi olarak İslâmi grupları belirlemiş ve bunu tartışılabilir olmakla birlikte şu şekilde gerekçelendirmiştir:

“Diğer kesimler nasıl olsa seçimlerini yapmışlardı ve “din” ile ilgilenme gereği duymuyorlardı. Oysa beri taraftan dinle ve dini sorunlarla içli dışlı olmuş topluluklar vardı. En azından ortak tartışma alanlarımız mevcuttu. Ve bu insanların Kur'an'a yaklaşımlarında yanlışlıklar vardı ve bunların uyarılması gerekiyordu.”²²

Derginin birinci yayın dönemi diye adlandırılan ilk yılında 23 fark-

¹⁹ Kalem Dergisi, “Kalem'den Allah'a Dayanarak”, *Kalem Dergisi* 1 (1988), 2.

²⁰ Kalem Dergisi, “12 Ayın Ardından Bir Değerlendirme”, *Kalem Dergisi* 12 (1988), 2.

²¹ Bu ve daha sonraki rakamlar yazarların iki yıllık süreçte dergide yayımladıkları yazıların sayısını göstermektedir.

²² “12 Ayın Ardından Bir Değerlendirme”, 2.

lı yazar tarafından 65 yazı, 7 tercüme ve 9 sûre tefsiri kaleme alınmıştır. Bunlar Müddessir, Fecr, Beled, Leyl, Kamer, Şems, Abese, Maûn ve İhlâs sûrelerinden oluşmaktadır.

Derginin ikinci yayın dönemi diye adlandırılan ikinci yılında ise 20 yazı, 7 tercüme, Süleyman Ateş ile yapılan ve üç sayı devam eden röportaj yer almıştır. Aynı şekilde ilk yılda olduğu gibi İnsân, Mürselât, Burûc, Duhâ ve Tekâsür sûreleri tefsir edilmiştir.

Kalem Dergisi'nde dikkat çeken bir özellik, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz ve tamamı risaletin ilk yıllarında nazil olan bir kısım sûreler hakkında yapılan meâl-tefsir çalışmalarıdır. Farklı yazarlar tarafından kaleme alınan bu çalışmaların derginin Kur'ancı-Meâlcî çizgisini pratik anlamda yansıtmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Nitekim birinci yayın döneminin sonunda "12 ayın ardından bir değerlendirme" başlığıyla kaleme alınan yazıda Kur'ânî çalışmalarının özünün sûre çalışmaları olduğu, bu nedenle her sayıda bir sûre çalışmasına özellikle yer verildiği, bu çalışmaların klasik anlamda bir tefsir çalışması olmadığı, çalışmaları yapanların da böyle bir iddialarının olmadığı, bu çalışmaların ilgili sûre ışığında -Kur'an'ın geneli göz önünde bulundurularak- günümüz dünyasına ve sorunlarına bakışı ele alan mütevazı incelemeler olduğu ifade edilmiştir.²³

Diğer taraftan dergide kaleme alınan yazıları kategorik olarak tasnif edecek olursak, hemen hemen her sayıda Kur'an'daki kavramlarla alakalı bir yazının yer aldığını söylemek mümkündür. Bunun yanında araştırma yazıları, denemeler, kıssalar, güncel yazılar, mektuplar vb. yazı türleri de dergide yer almaktadır.

Ağırlıkta olmamakla birlikte dergide tercümelemler de önemli bir yer tutmaktadır. Dergide yer alan tercümelemlerin Kur'ancı-Meâlcî çizgiye yakın yazılar olduğunu söylemek mümkündür. Muhammed Abduh-Reşid Rıza, yine onların ekolünden Abdülaziz Çaviş, Kazanlı Musa Carullah Bigiyef, Muhammed Hamidullah, Pakistanlı modernist Fazlur Rahman, İhvan'ın önde gelen aktivistlerinden Muhammed Behiy, müslüman oluşuyla İslâm toplu-

²³ "12 Ayın Ardından Bir Değerlendirme", 2.

munda heyecan oluşturan Yusuf İslam, Şeyh Abdul Mabud²⁴ ve oryantalist William E. Shephard²⁵ gibi kimselerden tercüme yer almaktadır.

4. Kur'ancılık Düşüncesinin Kalem Dergisi'ndeki Yansımaları

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Kur'ancılık ekolünün öne çıkan en önemli özelliği, aşırı Kur'an vurgusu yaparak Kur'an dışı kaynaklara eleştirel tarzda yaklaşmasıdır. Buna benzer bir durum Kalem Dergisi'nde de mevcuttur. Bu sebeple çalışmamızın bu kısmında aralarında organik bir bağ tespit edemediğimiz Kur'ancılık ekolü ile Kalem Dergisi'ni belli başlıklar üzerinden mukayese ederek değerlendirmeye çalışacağız

4.1. Kalem Dergisi'nde Kur'an Algısı

Kur'ancılık ekolünün Kur'an vurgusu herkesin malumudur. Bu bağlamda değerlendirdiğimiz Kalem Dergisi'nde de bu vurgu bütün tonlarıyla hissedilmektedir. Nitekim derginin bütün sayılarında Kur'an'ın dinin temel kaynağı olduğu, Kur'an'ın tahrif edilmeden günümüze ulaşan tek kaynak olduğu, Kur'an'la doğrulanmayan hiçbir bilginin geçerli olmadığı, Kur'an'ın açık ve anlaşılır bir kitap olduğu, Kur'an'ı Kerîm'i anlamak için dini ilimlerde ihtisas sahibi olmak gerekmediği ve İslâmi bir hayat için Kur'an'a dönülmesi gerektiği ile alakalı yazılar yer almaktadır. Derginin ilk sayısında niçin böyle bir dergiye ihtiyaç duyulduğunun gerekçelerine temas edilen ve "*Kalem'den Allah'a Dayanarak*" başlığıyla yayımlanan yazıda da bu vurgu sarıh bir şekilde beyan edilmiş, Kur'an'ın hayatın tüm sahalarıyla ilgisinin kurulması gerektiği vurgulanmıştır.²⁶

Görebildiğimiz kadarıyla Kalem yazarlarının temel hedefi bir dergi çerçevesinde de olsa, İslâm toplumunun içinde bulunduğu sıkıntılı süreçten çıkışı adına bir şeyler yapabilmek veya en azından kaynağını/ilhamını Kur'an'dan alan fikri bir zemin oluşturabilmektir. Bu hedef en özlü ifadeyle şu şekilde dile getirilmiştir: "*Müslümanlar için bugün tek çıkış yolu*

²⁴ <https://expert.ubd.edu.bn/shaikh.mabud> (erişim tarihi: 04.09.2020)

²⁵ <https://www.routledge.com/authors/i8376-william-shepard> (erişim tarihi: 04.09.2020)

²⁶ "*Kalem'den Allah'a Dayanarak*", 2.

vardır. Allah'ın kitabına sımsıkı sarılarak önyargulardan bağımsız olarak onu okumak, düşünmek ve aracısız ona yaklaşarak Allah'tan hidayeti dilemektir."²⁷

Kalem'in Kur'an vurgusu derginin bütün sayfalarında hissedilmektedir. Bu bağlamda Kalem yazarlarının İslâmî kaynakları Kur'an ve diğerleri diyebileceğimiz bir tasnife tabi tuttuğunu söylemek mümkündür. Onların bu yaklaşımını yansıtmaya açısından şu ifadeler önemlidir:

*"İçinde yalanın, yanlışın, hatanın bulunmadığı, bulunamayacağı biricik kaynağın Kur'an olduğu muhakkaktır. Çünkü Allah Kur'an'ın bizzat korunacağını bildirmiştir. 'Onu biz indirdik, yine biz koruyacağız.'²⁸ İnsanoğlunun muhatap kılındığı emir ve yasaklar, Kur'an ile iletilmiştir. Dolayısıyla imtihan, Kur'an çerçevesindedir ve hesaba çekilme de yine Kur'an çerçevesinde gerçekleşecektir. (...) O halde doğru, Kur'an çerçevesine indirgenmek durumundadır. Ancak bundan sonra gelen bilgi ve haberleri sağlıklı bir şekilde değerlendirmeyi başarmamız mümkün olacak ve üzerinde şüphe olmayan yeni yeni doğrulara ulaşılacaktır."*²⁹

Kalem'deki Kur'an vurgusuna paralel olarak, toplumdaki Kur'an anlayışının veya toplumun Kur'an'a yaklaşımının kıyasıya eleştirildiğini görmekteyiz. Özellikle toplumdaki "*Kur'an'ı herkes anlayamaz*" algısının ciddi bir şekilde eleştirildiğini ve bu yargıya cevap sadedinde yazılar kaleme alındığını görmekteyiz.³⁰ Çünkü Kalem yazarlarına göre Kur'an açık ve anlaşılır bir kitaptır. Onu anlamak isteyen herkes okuyup anlayabilir. Başkaları tarafından açıklanmasına gerek yoktur. Bu meyanda kaleme alınan bir yazıda "*b-y-n*" ve "*f-s-l*" kelimelerinden hareketle Kur'an'ın kendisini beyan edici nitelikte olduğu ve beyana ihtiyacı olmadığı vurgulanmıştır.³¹ Ancak Kur'an'ı bizzat okuyup anlamak isteyen kimsenin şu şartlara riayet etmesi gerektiği belirtilmiştir.

²⁷ Ramazan Yelken, "İnananlar İçin Hala Vakit Gelmedi mi?", *Kalem Dergisi* 1 (1988), 14-15.

²⁸ el-Hicr 15/9.

²⁹ İlhan Kaya, "Bilgi ve Haberde Güvenilirlik Sorunu", *Kalem Dergisi* 3 (1988), 16.

³⁰ Mehmet Akif Ersin, "Kur'an'ın Beyana İhtiyacı Var mı?", *Kalem Dergisi* 3 (1988), 6-7; Ramazan Yelken, "Anlamadan Kur'an Okumak", *Kalem Dergisi* 3 (1988), 13-14; Ramazan Yelken, "Abese Süresi", *Kalem Dergisi* 10-11 (1988), 4; Ramazan Yelken, "Kellelerini Uçuruyordum Muhaliflerimin", *Kalem Dergisi* 7 (1988), 16; Ömer Çaha, "Fakat Güzel Olmayan Bir Şey Vardı", *Kalem Dergisi* 3 (1988), 15; Hüseyin Çöloğlu, "Akıl ve Dinamizm Bütünlüğündeki İnsan", *Kalem Dergisi* 6 (1988), 16.

³¹ Ersin, "Kur'an'ın Beyana İhtiyacı Var mı?", 6-7.

- i. İkincil ve üçüncül kaynaklara gidip Kur'an'ı ötelememek.
- ii. Gelenek olarak isimlendirilen geçmişin tasallutundan kurtulmak.
- iii. Heva ve heveslerden uzak bir şekilde Kur'an'a yaklaşmak.
- iv. Okumalar sırasında alınan mesajı pratiğe geçirmek.³²

Kur'ancılık ekolünün, hayatın tüm safhalarına dair öne çıkardığı Kur'an vurgusu, Kur'an'ın her şeyi içerip içermediğine dair bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Kimi ekol mensupları bir kısım ayetlerle³³ istidlal ederek Kur'an'da her türlü bilginin var olduğunu söylerken diğer bir kısmı da ilgili ayetleri te'vil ederek Kur'an'ın temel ilkeler koyduğunu, detayları içermediğini öne sürmektedir.³⁴ Kalem yazarları bu tasnifte ikinci kısma dâhildir. Onlara göre Kur'an'ın her şeyi içerdiği iddiası, Kur'an'ın dine taluk eden her şeyi kapsadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Kur'an, bireyin hidayet için gerekli olan tüm bilgileri içermektedir ve bu bilgiler gayet açık ve anlaşılırdır.³⁵ Kalem'de yayımlanan bir yazıda bu husus şu şekilde dile getirilmiştir:

*"İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için yani hidayet olsun için gönderilen kitabımız Kur'an, bir ansiklopedi, fizik, kimya, astronomi, tarih vs. kitabı değildir. Hele hele sorduğumuz her soruya cevap bulacağımız türden programlanmış bir kompüter de değildir. Sadece ve sadece hidayet kitabıdır. Ve bizim Allah'a nasıl kul olacağımızın, fert ve toplum olarak onun rızasını nasıl kazanacağımızın yollarını gösteren ayetlerdir. Allah'ın bu konuda biz kullarına gönderdikleridir."*³⁶

4.2. Kalem Dergisi'nde Sünnet Algısı

Kur'ancılık ekolünün hayatın bütün safhalarına şamil kıldığı Kur'an

³² "Akıl ve Dinamizm Bütünlüğündeki İnsan", 16; Ramazan Yelken, "Değişmeyen Tepki: Atacılık", *Kalem Dergisi* 8 (1988), 12-13; Mehmet Yaşar Soyalan, "Kur'an'ın Gerekliliği ve Yeterliliği Üzerine", *Kalem Dergisi* 9 (1988), 6-7; Zübeyir Bulut, "Kur'an'ın Okunmasına Dair", *Kalem Dergisi* 2 (1988), 16.

³³ el-En'âm 6/38, 59; Yunus 10/61.

³⁴ Hadim Hüseyin İlahibahş, *el-Kur'âniyyûn ve şübûhatuhum havle's-sünne* (Taif: Mektebetü's-Sıddik, 2000), 265-266.

³⁵ Ersin, "Kur'an'ın Beyana İhtiyacı Var mı?", 6-7; Mehmet Yaşar Soyalan, "Kur'an'da Her Şey Yazılıdır Öyle mi?", *Kalem Dergisi* 11-12 (1988), 12-13; Bulut, "Kur'an'ın Okunmasına Dair", 16; "12 Ayın Ardından Bir Değerlendirme", 15.

³⁶ Soyalan, "Kur'an'da Her Şey Yazılıdır Öyle mi?", 9.

vurgusu, dinde Kur'an dışında kabul edilen diğer kaynakların akıbetini tartışmalı hale getirmiş, özellikle ikinci kaynak olarak kabul edilen sünnetin fonksiyonu hakkında ekol içerisinde farklı eğilimler ortaya çıkmıştır. Bunları hem teoride hem de pratikte sünneti reddedenler ve teoride kabul edip pratikte belli şartlara bağlayarak işlevsiz hale getirenler olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutmak mümkündür.³⁷ Ancak her hâlükârda ekol mensupları arasında sünnete karşı menfi bir bakış açısının var olduğu bir vakıadır.

Genel karakteristiği itibarıyla Kur'ancılık ekolüyle benzerlikler arz eden Kalem Dergisi'nin sünnete bakışını ele aldığımızda ise, -muhtemelen o günkü hâkim dini anlayış göz önünde bulundurularak- sünnet hususunda daha mutedil bir çizgi takip edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda dergide açık bir sünnet aleyhtarlığı söz konusu olmadığı gibi, herhangi bir sünnet vurgusu da mevcut değildir. Kalem yazarlarının sünnet algısı, daha ziyade vahy-i metlûv-vahy-i gayr-i metlûv ayrımının konu edildiği yazıların satır aralarında tebellür etmiştir.³⁸ Özellikle ilmin kaynağının salt vahy olduğuna dair vurgular ve vahyi metlûv/Kur'an dışında kaynak kabul edilmemesi doğrudan olmasa da dolaylı olarak Kalem yazarlarının sünnete karşı selbi bir yaklaşım içerisinde olduklarını ihsas ettirmektedir.

Örneğin "*İlmin Kaynağı Üzerine*" başlığıyla kaleme alınan bir yazıda, ilmin kaynağının sadece vahiy olduğu, ihdas edilen vahy-i gayr-i metlûv tabiriyle sünnete verilen vahyin bir çeşidi olma payesinin ve dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinin Kur'an'ın yanında başka bir güvenilir bilgi kaynağı olduğu anlayışının tamamen kurgu olduğu ifade edilmiştir.³⁹ Yine Kur'an'daki "*hikmet*" kavramının ele alındığı bir başka yazıda ise, klasik kaynaklarda "*hikmet*" kavramına verilen sünnet manası kıyasıya eleştirilmiş ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Kur'an dışında hiçbir şey verilmediği, hikmet-sünnet yorumunun tamamen geleneğin bir tasarrufu olduğu iddia edilmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an'ı sadece duyurmakla kalmayıp

³⁷ M. Suat Mertoğlu, *İslam'ın Anlaşılmasını Kur'an İle Sınırlandırma Eğilimini Ortaya Çıkaran Temel Dinamikler*, ed. Cengiz Kallek (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 119.

³⁸ Mehmet Akif Ersin, "İlmin Kaynağı Üzerine", *Kalem Dergisi* 1 (1988), 11; Mehmet Yaşar Soyalan, "Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım (1)", *Kalem Dergisi* 12 (1988), 7-8; Lütfi Altınsu, "Türkiye'de Müslümanlaşma ve Sorunları", *Kalem Dergisi* 9 (1988), 14.

³⁹ Ersin, "İlmin Kaynağı Üzerine", 10-11.

onun nasıl yaşanacağına uygulamasını yaptığı vurgulanmış ancak mevcut hadis külliyyatının bu noktadaki rolüne değinilmemiştir.⁴⁰

4.3. Kalem Dergisi'nde Gelenek Algısı

Kur'ancılık ekolünün, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından günümüze kadar aktarılan birikime diğer adıyla geleneğe mesafeli durduklarına temas etmiştik. Temel umdeler itibarıyla Kur'ancılık ekolü içerisinde değerlendirdiğimiz Kalem Dergisi'nde kaleme alınan yazıların geneline baktığımızda, Kalem yazarlarının da gelenek hakkında olumsuz bir bakış açısına sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bazen kültür, bazen tarih, bazen de mezhepler söz konusu edilerek eleştiri konusu yapılan gelenek, Kalem yazarları tarafından Kur'an'ın gerçek mesajını perdeleyen argümanlar olarak lanse edilmiştir.⁴¹

Özellikle günümüzde Kur'an'ı anlama noktasında karşılaşılan güçlüklerin, Kur'an'ın anlaşılmasından değil kişisel zaafılardan, asırlardır geliştirilen yanlış yönlendirmelerden, Kur'an'ı anlama noktasında daha önceden var olan peşin hükümlerden veya tarihin bir döneminde şu veya bu nedenle anlamlarında sapma meydana gelen Kur'ânî kavramların günümüze kadar gelmesinden kaynaklandığı iddia edilmiştir.⁴²

Nitekim *"Hangi Dönemlerde Şekillenen Kur'an'a İman ediyoruz"* isimli yazıda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yaşadığı dönemle daha sonraki dönemlerin çok farklı olduğu, belirli dönemlerde çeşitli düşüncelerin saldırısına uğrayan İslâm'ın bozukluk ve yanlışlarıyla birlikte gelenek vasıtasıyla daha sonraki kuşaklara intikal ettiği, dolayısıyla imanımızın yeniden Kur'an'a göre şekillenme ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır.⁴³

"Kur'ânî İzler" isimli bir başka yazıda ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatının ardından *"Kur'an'dan uzaklaşma"* diye tabir edilebilecek bir sürecin başladığı, eski cahili uygulamaların, Yunan ve Hint felsefelerinin bir şekilde

⁴⁰ Soyalan, "Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım (1)", 7-8; Mehmet Yaşar Soyalan, "Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım (2)", *Kalem Dergisi* 13-14 (1989), 15.

⁴¹ Çaha, "Fakat Güzel Olmayan Bir Şey Vardı", 15; Ersin, "Kur'an'ın Beyana İhtiyacı Var mı?", 6; Hüseyin Avni Metin, "Hangi Dönemlerde Şekillenen Kur'an'a İman Ediyoruz", *Kalem Dergisi* 3 (1988), 8-9; Süleyman Kalkan, "Kur'ânî İzler", *Kalem Dergisi* 12 (1988), 1; Lütfi Altınsu, "Ne Yapmak İstedik", *Kalem Dergisi* 19-24 (1989), 18.

⁴² Ersin, "Kur'an'ın Beyana İhtiyacı Var mı?", 6.

⁴³ Metin, "Hangi Dönemlerde Şekillenen Kur'an'a İman Ediyoruz".

İslâm kültürüne entegre edildiği ve bu sürecin sonunda gayri İslâmî düşünceler ve hurafelerin giderek artması sonucu Kur'anî öğretiden uzaklaşıldığı, Kur'an'ın gerçek öğretilerine ulaşmak için klasik Kur'an tarihi çerçevesinin diğer bir deyişle geleneğin aşılması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁴ İslâm tarihi, İslâm geleneği ve geleneğin köşe taşlarını oluşturan İslâm uleması, Kur'an'ı, hayatın öncüsü yapmaktan alıkoyan engeller olarak tarif edilmiş,⁴⁵ Kur'anî anlayışın en büyük mimarı olan vahyin üzerinde yüzyılların kültür ve geleneğinin oluşturduğu sislerin varlığından dem vurularak Kur'an'a dayanmayan her şeyin inkâr edilerek yeniden Kur'an'dan başlamanın gerekliliği vurgulanmıştır.⁴⁶

4.4. Kalem Dergisi'nde Dini Pratikler

Yukarıda da temas ettiğimiz gibi Kalem Dergisi'nin temel hedefi, müslümanlara, hayatın her alanında kendilerine yol gösterecek Kur'anî bir bakış açısı kazandırmaktır. Dolayısıyla Kalem yazarları, ilk olarak bu hedefi gerçekleştirme doğrultusunda yazılar kaleme almış, dini pratikler noktasında yorum yapmamayı tercih etmişlerdir. Nitekim derginin son sayısında bu ilkesel yaklaşımın sebebi sadedinde şu açıklamayı yapma ihtiyacı hissetmişlerdir:

"Derginin çıktığı zaman zarfında türban, intifada, Afganistan ve şimdilerde demir perde gibi güncel bazı olaylar vardı. Okuyucularımızın bazılarının taleplerine rağmen biz ısrarla bu konulara girmemeye çalıştık.(...) Çünkü İslâmî gerekliliklerin anlaşılabilmesi ve yaşanabilmesi yolunda bugüne değin oldukça yaya kalmış bir toplumda La ilahe illa Allah'ın Kur'anî anlamının anlaşılmadığı, Kur'an'ın temel öğretilerinin, sunduğu yaşam tarzının ve mücadele metodunun anlaşılmadığı bir toplumda, Kur'an'da Resullerin örneğinde bir temel olarak görülmemiş bir konunun bir mücadele odağı haline gelmesinin yanlış olduğu kanaatindeydik."⁴⁷

Ancak "İstisna kaideyi bozmaz" kabilinden bazı fikhî konulara temas edildiğini de müşahade etmekteyiz. Örneğin Mûsâ Carullah Bigiyef'ten

⁴⁴ Kalkan, "Kur'anî İzler".

⁴⁵ Çaha, "Fakat Güzel Olmayan Bir Şey Vardı", 15.

⁴⁶ Altınsu, "Ne Yapmak İstedik", 18.

⁴⁷ Altınsu, "Ne Yapmak İstedik", 18.

alıntı yapılarak yayımlanan ve “*Kefâret konusunda dört mezhebe itiraz*” cümlesiyle başlayan bir yazıda bugün müslümanların çoğunluğu tarafından kabul edilen aksine Oruç keffâreti noktasında oldukça ekstrem/uç bir görüş dillendirilmektedir.⁴⁸ Yine dergi yazarlarından Süleyman Kalkan tarafından kaleme alınan “*Paylaşmak*” isimli yazıda “*infak*”, “*zekat*” ve “*sadaka*” kavramlarına farklı bir yorum getirilerek klasik zekat-sadaka ayrımı eleştirilmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla dergide yayımlanan bu iki yazı, Kalem’in müdahil olmaktan imtina ettiği dini pratikler hususunda bazı ipuçları barındırmaktadır. Özellikle dini pratikler hususunda yeni tasavvurlar geliştirmeye çalışan Kur’ancılık ekolüyle teorik düzeyde benzerlikler içeren Kalem’in, bu benzerliğin semeresi olarak dini pratikleri yeniden tanımlamayın içeren bir çizgiye yakın durduğunu söylemek mümkündür.

4.5. Kalem Dergisi’nde Tasavvuf Algısı

Kalem Dergisi, müslüman olan her bireyin, Kur’an’ı okuyan, anlayan, Kur’ânî bir bakış açısına sahip olan ve hayatına bu çerçevede yön verebilen kişiler olmasını salık veren yazılarıyla doludur. Dolayısıyla insanların bireysellikten ziyade toplu hareket etmesini gerektiren cemaat ve tarikat türü yapılanmalar şiddetle eleştirilmiştir.⁵⁰ Bu yönüyle Kalem cemaat ve tasavvuf karşıtıdır. Bundan dolayı çıktığı dönemde tasavvufi çevrelerden ve cemaatlerden ciddi tepki ve eleştiriler almıştır. Örneğin şu ifadeler dergideki tasavvuf ve cemaatlere bakışını yansıttığı açılarından mühimdir:

“*Kur’an kişilik sahibi insan yetiştirme amacındadır. Kişilikli insan tek başı-*

⁴⁸ Oruç keffâreti, iki kamerî ay veya 60 gün ara vermeksizin oruç tutmaktır. Bu keffâretin yanında ayrıca, tövbe edilmesi ve bozulan orucun da kazası gerekir. Bütün mezhep imamları bu hususta ittifak etmişlerdir. En önemli delilleri ise Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında ensardan bir sahabinin ramazan günü hanımıyla cima etmesi üzerine nakledilen bir hadistir. (Buhârî, “Savn”, 30; “Hibe” 20; “Nafakât”, 13; “Keffârâtü’l-eymân”, 2-4; Müslim, “Sıyâm”, 81) Bigiyef’in cumhura muhalefet ederek öne sürdüğü görüşün özeti ise şudur: Hadis’te zikredilen ensarlı sahâbi, ramazan boyunca hanımına yaklaşma endişesiyle zihar yapmış ve bir gündüz vakti dayanamayarak hanımıyla beraber olmuştur. Peygamberimizin (s.a.v.) ilk etapta verdiği ve sonra affettiği ceza ise ziharı bozduğu için keffâret, orucu bozduğu için bir gün kazadır. Dolayısıyla oruç bozmanın hükmü bir gün kaza orucu tutmaktır. (Musa Carullah Bigiyef, “Oruçta Kefâret Meselesi”, *Kalem Dergisi* 4 (1988), 6-8.)

⁴⁹ Süleyman Kalkan, “Paylaşmak”, *Kalem Dergisi* 6 (1988), 1.

⁵⁰ Yelken, “İnananlar İçin Hala Vakit Gelmedi mi?”, 15; Süleyman Kalkan, “Kur’an’ın Hedeflediği İnsan”, *Kalem Dergisi* 2 (1988), 1.

na karar verebilme yeteneğine sahip insandır. Kur'ânî davranın temel esaslarını özümsemiş ve zihni yapısı da buna göre oluşmuş olan bu insan davranışlarını, tavırlarını belirlemede bocalamayacak yalnız başına karar verebilecektir. (...) Tarikatlarda ise "şeyh" müridleri adına düşününen, dua eden, şefaath ve himmet eden, onların hal ve hareketlerini tayin eden, kontrol eden kişidir (...) Bu sistemlerde verilen emirler yerine getirilir, emrin içeriği, doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinde düşünülmez. Bu sistemler tek kişinin egemenliği söz konusu olduğundan tek seslidir. Çok sesliliğe değişik düşünce ve görüşlere açık değildir. Oysa Kur'ânî sistemde kişi egemenliğine yer yoktur. Burada ancak Kitab'ın egemenliğinden söz edilir. Kitleleri kişilerin hevaları değil kitap yönlendirir. Kitaba inanan insanların tamamı ona tabidirler. Müslümanların işlerinin yürütülmesi için seçtikleri kişiler de bunun dışında düşünülemezler. Çünkü Kur'an toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişki dikey değil yatay bir ilişkidir. Kişiler arasında (takva dışında) bir üstünlük söz konusu değildir. Bu nedenle Kur'an toplumu kişi merkezli bir toplum değil kitap merkezli bir toplumdur."⁵¹

Yine dergide yer alan bir başka yazıda da tasavvufun, kişinin Kur'an'la muhatap olmasını ve onu layıkıyla anlamasını engelleyen insani tekeller olarak bahsedilmiş ve şu ifadeler kullanılmıştır:

"Aynı esaslar üzerine yaratılan insanlar arasında bir hiyerarşi ortaya çıkarılarak kimilerine kutsallık atfedildi. Bir koca kitle ve önünde yanılmaz, hata yapmaz bir efendi. Bütün insanlar onun önünde eğilip divana dururlar. Onun gözünde diğerleri yanılabilir, çünkü hepsi de cahil, günahkâr ve suçlu insanlardır. Oysa baş efendi ne yanılır ne de herhangi bir suç işler. Allah tarafından özel olarak seçilmiş, özelliği olan, temiz ve soylu bir kana sahiptir. Bu efendiler yanılmadıkları için bunlara söyleyecek hiçbir sözünüz yoktur. Eleştiremez ya da tenkit edemezsiniz. Size düşen, ona, Allah'a eğilir gibi eğilip itaat etmektir. Onu eleştirebilmek için onun seviyesinde olmalıyız, aksi takdirde size düşen onun yaptıklarını onaylayıp ona tabi olmaktır."

Biraz da istihza içeren bu alıntıların Kalem'in tasavvufa bakışını çok net bir şekilde ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bu ifadelerin derginin çıktığı Türkiye ortamında ne kadar gerçeklik arz ettiği bir yana, Kalem'in tasavvufa karşı takındığı bu üslubun ilgili cenahtan ciddi bir tepkiyi beraberinde getirmesi

⁵¹ Kalkan, "Kur'an'ın Hedeflediği İnsan", 1.

makul karşılanmalıdır. Diğer taraftan tarikat ve cemaatlerin ciddi ağırlığının olduğu ülkemiz şartlarında bu tarz sivri söylemlerin Kalem'in uzun soluklu bir dergi olamamasının sebepleri arasında zikredilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç

Kur'ancılık ekolünün ülkemiz gündemine dâhil olmaya başladığı yirminci asrın son çeyreğinde yayım hayatına giren Kalem Dergisi'nin tarihçesini, genel özelliklerini ve Kur'ancılık ekolünün dergideki yansımalarını ele aldığımız bu çalışmada varmış olduğumuz sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür;

1- Seksenli yılların ikinci yarısında yayım hayatına giren ve kısa süreli bir yayım hayatı olan Kalem Dergisi'ni, Kur'ancılık ekolünün ülkemiz tarihinde seslendirildiği sivil ve amatör bir çaba olarak değerlendirmek mümkündür.

2- Kalem Dergisi, toplumun içerisinde bulunduğu sıkıntılı süreçten çıkışı adına bir şeyler yapabilmek hedefi ile yola çıkmış, bu noktada toplumun selametini "*Müslümanlar için bugün tek çıkış yolu vardır. Allah'ın kitabına sımsıkı sarılarak önyargulardan bağımsız olarak onu okumak, düşünmek ve aracısız ona yaklaşarak Allah'tan hidayeti dilemektir*" cümlelerinde ifade edilen anlayışta görmüştür.

3- Kalem Dergisi'nin en temel vurgusu Kur'an'dır. Derginin bütün sayılarında bu vurguyu öne çıkaran yazılar mevcuttur. Kalem yazarlarına göre Kur'an açık ve anlaşılır bir kitaptır. Belli şartlar dâhilinde herkes onu okuyup anlayabilir. Kur'an'ı anlamak için dini ilimlerde uzman olmak gerekmez. Bu anlayışın neticesi olarak, toplumdaki Kur'an algısı ve toplumun Kur'an'a yaklaşımı kıyasıya eleştirilmiştir. Diğer taraftan kimi Kur'ancılar tarafından iddia edilen Kur'an'ın her şeyi içerdiği iddiası, Kalem yazarları tarafından Kur'an'ın gerekli gereksiz bir dizi teferruatla dolu olması şeklinde değil, Kur'an'ın bireyin hidayeti için gerekli olan tüm bilgileri içermesi şeklinde yorumlanmıştır.

4- Kalem Dergisi, İslâmî literatürde dinin ikinci kaynağı kabul edilen sünnet konusunda mutedil bir çizgi takip etmeye çalışmıştır. Bu meyanda dergide açık bir sünnet aleyhtarlığı olmadığı gibi, açık bir sünnet vurgusu

da söz konusu değildir. Ancak Kalem yazarları, sünnetin diğer bir ifadesi olan vahy-i gayr-i metlûv tabirini ve gelenekteki hikmet-sünnet ilişkisini tarihsel süreçte ortaya çıkan gerçek dışı yorumlar olarak telakki etmekte ve bu kanaatleriyle sünnete karşı mesafeli bir bakış açısına sahip olduklarını ima etmektedirler.

5- Kalem Dergisi'nde yayımlanan yazıların genel muhtevasına baktığımızda, geleneğe karşı menfi bir bakış açısının var olduğunu söyleyebiliriz. Hâlihazırda Kur'an'ı anlama noktasında karşılaşılan güçlüklerin temel sebebi gelenek olarak gösterilmiş ve kültür, tarih, mezhepler gibi geleneği oluşturan tarihi miras, Kur'an'ın gerçek mesajını perdeleyen argümanlar olarak lanse edilmiştir

6- Kalem Dergisi ilk etapta Kur'ânî bir bakış açısı oluşturmayı hedeflemiş, bu sebeple fûru meselelere girmemeyi ilke olarak benimsemiştir. Ancak dergide yayımlanan bazı yazılar dergi çevresinin fûru meselelere bakışına dair ipuçları vermektedir.

7- Müstakil olarak her bireyin, Kur'an'ı okuyan, anlayan, Kur'ânî bir bakış açısına sahip olan ve hayatına bu çerçevede yön verebilen kişiler olmasını hedefleyen Kalem Dergisi, insanların toplu hareket etme refleksi gösterdiği cemaat ve tarikat türü yapılanmalara şiddetle karşı çıkmıştır. Bu söylemini ifade ederken zaman zaman istihzâî üslupların yer aldığı dergi, doğal olarak eleştirdiği bu cenahtan ciddi tepki almıştır.

Kaynakça

- Altınsu, Lütfi. "Ne Yapmak İstedik". *Kalem Dergisi* 19-24 (1989), 18.
- Altınsu, Lütfi. "Türkiye'de Müslümanlaşma ve Sorunları". *Kalem Dergisi* 9 (1988), 13-16.
- Bigiyef, Musa Carullah. *Kur'an ve Sünnet İlişkisine Farklı Bir Yaklaşım: Kitâbu's-Sünne*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- Bigiyef, Musa Carullah. "Oruçta Kefâret Meselesi". *Kalem Dergisi* 4 (1988), 6-8.
- Bırışık, Abdülhamit. *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2019.
- Bulut, Zübeyir. "Kur'an'ın Okunmasına Dair". *Kalem Dergisi* 2 (1988), 16.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. Klasik Yayınları, 8. Basım, 2019.
- Çaha, Ömer. "Fakat Güzel Olmayan Bir Şey Vardı". *Kalem Dergisi* 3 (1988), 15.

- Ersin, Mehmet Akif. “İlmin Kaynağı Üzerine”. *Kalem Dergisi* 1 (1988), 10-11.
- Ersin, Mehmet Akif. “Kur’an’ın Beyana İhtiyacı Var mı?” *Kalem Dergisi* 3 (1988), 6-7.
- Hâcîr, Cemal b. Muhammed b. Ahmed. *el-Kur’âniyyûne’l-‘Arab ve mevkıfuhum mine’t-tefsîr : dirâse nakdiyye*. Cidde: Daru’t-Tefsir, 2015.
- Hansu, Hüseyin. *Mutezile ve Hadis*. Ankara: Otto, 3. Basım, 2018.
- Hüseyin Çöloğlu. “Akıl ve Dinamizm Bütünlüğündeki İnsan”. *Kalem Dergisi* 6 (1988), 16.
- İlahibahş, Hadim Hüseyin. *el-Kur’âniyyûn ve şübubatuhum havle’s-sünne*. Taif: Mektebetü’s-Sıddik, 2000.
- İmâre, Muhammed (ed.). *el-A’ malü’l-kamile li-İmam eş-Şeyh Muhammed Abdub. 5 Cilt*. Beyrut-Kahire: Daru’s-Şurûk, 1993.
- Kalem Dergisi. “12 Ayın Ardından Bir Değerlendirme”. *Kalem Dergisi* 12 (1988), 2.
- Kalem Dergisi. “Bir Değerlendirme”. *Kalem Dergisi* 18-24 (1989), 24.
- Kalem Dergisi. “Kalem’den Allah’a Dayanarak”. *Kalem Dergisi* 1 (1988).
- Kalkan, Süleyman. “Kur’an’ın Hedeflediği İnsan”. *Kalem Dergisi* 2 (1988), 1.
- Kalkan, Süleyman. “Kur’âni İzler”. *Kalem Dergisi* 12 (1988), 1.
- Kalkan, Süleyman. “Paylaşmak”. *Kalem Dergisi* 6 (1988), 1.
- Kaya, İlhan. “Bilgi ve Haberde Güvenilirlik Sorunu”. *Kalem Dergisi* 3 (1988), 16.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet: Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 15. Basım, 2018.
- Mansûr, Ahmed Subhî. *el-Kur’an ve kefâ masdaran li’t-teşri’ il-İslâmi*. Beyrut: Müessesetü’l-İntişari’l-Arabi, 2005.
- Mertoğlu, M. Suat. *İslam’ın Anlaşılmasını Kur’an İle Sınırlandırma Eğilimini Ortaya Çıkaran Temel Dinamikler*. ed. Cengiz Kallek. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Metin, Hüseyin Avni. “Hangi Dönemlerde Şekillenen Kur’an’a İman Ediyoruz?”. *Kalem Dergisi* 3 (1988), 8-9.
- Öz, Mustafa. “Seyyid Ahmed Han”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/73-75. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- Öztürk, Mustafa. “İslami Köktencilüğün Bir Tezahürü: Mealcilik”. *İslamiyat Dergisi* 10/1 (2007), 117-138.

- Siddikî, Mazharuddin. *İslam Dünyasında Modernist Düşünce*. çev. Murat Fırat - Göksel Korkmaz. İstanbul: Dergah Yayınları, 1990.
- Soyalan, Mehmet Yaşar. "Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım (1)". *Kalem Dergisi* 12 (1988), 7-8.
- Soyalan, Mehmet Yaşar. "Hikmet Üzerine Farklı Bir Yaklaşım (2)". *Kalem Dergisi* 13-14 (1989), 7-9, 15.
- Soyalan, Mehmet Yaşar. "Kur'an'da Her Şey Yazılıdır Öyle mi?" *Kalem Dergisi* 11-12 (1988), 12-13.
- Soyalan, Mehmet Yaşar. "Kur'an'ın Gerekliliği ve Yeterliliği Üzerine". *Kalem Dergisi* 9 (1988), 6-7.
- Soyalan, Mehmet Yaşar. "Mealcilik Tartışmalarına Katkı veya Geç Kalmış Bir Cevap". *Söz ve Adalet* 8-9 (2008), 96-112.
- Şen, Ercan. "1980 Sonrası Dergilerde 'Kur'ancılık' ve 'Mealcilik' Tartışmaları". *Bir Başka Hayata Karşı" 1980 Sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler*. ed. Lütfi Sunar. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- YAZICI, Ahmet. "Kur'ancılık Ekolü ve Namaz". *İslami İlimler Dergisi* 15/2 (09 Kasım 2020), 317-355. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.823304>
- Yelken, Ramazan. "Abese Sûresi". *Kalem Dergisi* 10-11 (1988), 4.
- Yelken, Ramazan. "Anlamadan Kur'an Okumak". *Kalem Dergisi* 3 (1988), 13-14.
- Yelken, Ramazan. "Değişmeyen Tepki: Atacılık". *Kalem Dergisi* 8 (1988), 12-13.
- Yelken, Ramazan. "İnananlar İçin Hala Vakit Gelmedi mi?" *Kalem Dergisi* 1 (1988).
- Yelken, Ramazan. "Kellelerini Uçuruyordum Muhaliflerimin". *Kalem Dergisi* 7 (1988), 16.